

Erkki Vettenniemi

Paluu Peurungalle: Laukaan ihmisjuoksu 1878 ja urheiluhistorian harhapolut (ref.)

"Pahimmat paheet on korttipeli, kylän juoksu ja tanssit"
– *Keski-Suomi* 12.2.1876

"Seisommeko nyt suomalaisen juoksu-urheilun syntysijalla?
Lakki päästä!"
– Esa Sironen 1992

Hurskaista toivomuksista huolimatta historiankirjoituksesta ei tule koskaan valmista. Toisinaan tutkija jaksaa uskoa, että pieni siivu menneisyyttä saisi lopullisen, aukottoman, tai ainakin kiistattoman asun, ja että seuraavat kirjoittajat lisäisivät kokonaisuuteen korkeintaan jonkun vivahteen. Käytäntö vain on siinä määrin sorakuinen, että usein on palattava entisille jäljille, täydennettävä ja oikaistava niin omia kuin vieraitakin tekstejä.

Laukaan pitäjän Finninkylässä juostiin maaliskuussa 1878 ihmisten toimesta kilpaa. Tempaus pidettiin Peurungan jäällä, ja sittemmin kisaa kunnioitettiin yli puolen vuosisadan ajan maamme ensimmäisenä kilpajuoksuna, miltä jalustalta oletin sen suistavani 2006, jolloin ilmestyi kir-

jani *Joutavan juoksun jäljillä*. Tarkastelin ihmisen ottaman juoksuaskeleen kotimaista historiaa, ja Laukaan tapahtuman sysäsin loihtimani jalkapallon marginaaliin. Samalla osoitin jääjuoksun saaneen silmiinpistäviä vaikutteita raviurheilusta.¹

Nyt ymmärrän, että hyvää tarinaa eivät rationaaliset perustelut kumo. Kohta oman teokseni jälkeen ilmestyi uusiseelantilaisen tutkijan Douglas Boothin stimuloiva katsaus urheiluhistorialliseen kirjallisuuteen. Booth painotti uskomustarinoiden sitkeyttä ja huomautti, että myyttien intomieliset murentajat tulevat lujittaneeksi vastapuolen vakaumusta. Vanhojen tarujen kertaaminen tukee niiden todistusvoimaa, ja näin tapaa käydä tutkijan tarkoituseristä riippumatta. Aiheeseen liittyen sopii muistella kulttuuriantropologian klassikon varoitusta 1920-luvulta: tärähtäneitä ei toimita taivurella järkipuheella, hehän ovat jo onnistuneet rationalisoimaan harhansa.²

Olisin voinut myös ojentua Ossi Viidan ja Hannes Kolehmaisien kohdaloista. Historioitsija Viita julkaisi 2003 elämäkerran Kolehmaisesta, Tukholman olympiakisojen sankarista, joka ”juoksi Suomen maailmankartalle” eli ihmiskunnan tietoisuuteen kesällä 1912. Juuri tätä uskomusta tutkija riepotteli kansallismielisenä myyttinä. Rienaavaksi koettu revisio nostatti journalistisessa kirjallisuudessa odotusten mukaista vastarintaa, ja juhlapuheissa yhtä hyvin kuin muissakin teksteissä Hannes Kolehmaisien koiver yhä piirtävät piskuista maatamme mainitulle kartalle.³

Näiden varausten saattelena suoritan paluun 1800-luvun jäätiköille, joita eivät kiertäneet ainoastaan kaksijalkaiset kilpailijat. Esittelen Laukaan kyläjuoksun sekä historiankirjoituksessa että omassa ajassaan, tuon maalaisrahvaan rinnalle aivan oikeitakin urheilijoita, ja viimein suhteellistan niin sanottujen tosiasioiden merkityksen historiantutkimuksessa.

Kuivaa historiaa ja kiehtovaa kirjallisuutta

Peurungan kevät asettui urheiluhistoriaan toimittaja Martti Jukolan koostaman *Urheilun pikku jättiläisen* myötä. Paksun kirjan varhaisin painos tuli ulos 1945 ja Finninkylä löytyi sen rönsyilevästä alaviiteapparaatista. ”Tavallaan ensimmäiset juoksukilpailut maassamme olivat eräät ihmeelli-

set kilpailut Laukaassa järven jäällä 25/3 1878”, asianomainen viite alkoi. ”Niihin otti osaa 13 miestä ja 7 naista.”⁴

Kategorista ilmaisua kaikkien aikojen ensimmäisestä koitoksesta edelsi näin ollen lieventävä termi, ja sen ansiosta Jukola vapautuu myöhempien sukupolvien varauksettomista väitteistä. Hän mukailikin alkuperäistä tekstiä, Jyväskylässä ilmestyneen *Keski-Suomen* selostusta, johon hän hiljattain oli *Urheilu*-nimisen lehden kautta perehtynyt. Kyseessä oli Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton julkaisu, jonka pakinoitsija punnitsi keräämiään kommentteja 1800-luvun kisoista. Peurungan taannoisen pyyhällyksen hän kertoi poimineensa *Keskisuomalaisen* kolumnista 1941 – siihen lehteen oli näköjään saatu laukaalavisihje, mutta ”olivatko ne todella ensimmäiset Suomessa toimeenpannut ’yhteiselle kansalle’ tarkoitetut kilpailut”, sitä ei tämäkään kirjoittaja osannut sanoa.

Lainaan nyt *Keskisuomalaisen* edeltäjää *Keski-Suomea* maaliskuulta 1878: ”*Kilpajuoksut* – kenties ensimmäiset sitä laatua maassamme – yhteisen kansan toimittamat, pidettiin täällä tämän kuun 25 p:nä [...]. Rata oli täysi ympyrä, 355 kyynärän pituinen, mikä oli miesten juostava, puhdasta ja kaunista juoksua, ensimmäisen palkinnon voittamiseksi 30, toisen 35 ja kolmannen 60 sekunnissa [...]. Ylimalkaan saattaa sanoa, että juoksu onnistui hyvästi ja toimitettiin mitä iloisimmalla ja vilkkaimmalla mielellä, ja toivomme, että tällaisia huvia tulevaisuudessakin toimitettaisiin.”⁵

Opettavaista on siis todeta, että sen enempää aikalaisraportti kuin Jukolan kirjakaan ei juttele maamme ehdottomasti varhaisimmasta juoksukilvoittelusta. (Nykymitoissa radan pituus oli hieman yli kaksisataa metriä.) Tutkimuksellisessa kontekstissa Peurunka esiintyi kaiketi ensimmäisen kerran 1983, Laukaan historian kolmannessa osassa, jossa jälleen arvuuteltiin ”mahdollisesti” vanhimmalla kilpajuoksulla.⁶

Kymmenisen vuotta Pertti Kuokkasen paikallishistorian jälkeen Risto Karasmaa julkaisi tilastoteoksen *Suomen yleisurheilu 1878–1899*. Siinä listattiin tapahtumia, joissa oli kilpailtu hyppäämällä, esineitä viskomalla, juoksemalla tai kävelemällä, ja ”yleisurheilun” kotimaisen historian Karasmaa aloitti Peurungan jäältä. Hänen työstään hyödyin ihmisjuoksun vaiheita tutkiessani, mutta samalla toin keskusteluun 1870-luvun mui-

ta kilpajuoksuja sekä huomautin kirjan harhaanjohtavasta nimestä. Sillä vuosisadalla ei yleisurheilua vielä ollut olemassa. Yleisurheiluna (*allmän idrott*) tunnettu urheilumuotojen kokoelma vakiintui 1900-luvun alussa, mitä ennen käydyt juoksukisat lukeutuvat urheilun yleiseen historiaan (*allmän historia*).⁷

Havainnollistan teesiäni triathlonilla. Suomen suuriruhtinaskunnassa järjestettiin kasapäin kilpailuja niin uinnissa, pyöräilyssä kuin juoksusakin, mutta näiden urheilumuotojen yhdistelmä syntyi vasta seuraavan vuosisadan lopulla. Huolettominkaan kronikoitsija ei ole keksinyt avata triathlonin historiaa sanokaamme 1880-luvulta. Se olisi ollut hienosti ilmaistuna anakronistinen erhe, johon on yleisurheilun yhteydessä täytyntytottua, ja jota en juoksukirjallani suinkaan kyennyt lopettamaan.

Suomen Olympiakomitean historiateos valmistui 2007. Sen sivuilla Kenth Sjöblom viittasi 1800-luvun ”yleisurheilukilpailuihin”, mikä oli tutkimuksellinen kannanotto – kuten oli sekin väite, tietokirjailija Olli Mäkisen tokaisu, jonka mukaan jo muinaiset kreikkalaiset mielistyivät ”yleisurheiluun”.⁸ Hetkeä aikaisemmin oli Suomen Urheiluliiton historiikki tarjonnut aiheesta kolme keskenään riidellyttä lausuntoa. Ingmar Björkman ja Seppo Martiskainen luottivat laukaalaisjuoksuun, jonka he katsoivat olleen ”Suomen ensimmäinen yleisurheilukilpailu, josta tulokset julkaistiin lehdessä”. Antti Arponen puolestaan ajoitti ”Suomen ensimmäiset yleisurheilukilpailut” syyskuuhun 1882. Yliopiston voimistelunopettaja Viktor Heikel liikutti silloin nuorukaisia Akilles-kilpailuksi nimetyssä ottelussa, joka rakentui juoksurupeaman ympärille. Matti Hannus taas väisti kiusauksen eli pidättyi hirttäytymästä vuosilukuihin: ”Jos yrittää määritellä yleisurheilun kotimaisen kilpailutoiminnan alkuketkeä, se ei ole aivan yksinkertainen tehtävä.”⁹

Melko hankalaa olisi selvittää sitäkin, minkä tähden yleisurheilun alkupisteeksi valikoitui vuosi 1878, tai vaihtoehtoisesti 1882. Jukolan jätti-
läisteosta ennen oli ilmestynyt Klaus Uuno Suomelan kirjoittama *Suomen urheilun historia*, jossa mainittiin Kaisaniemessä keväällä 1874 nähdyt kilpailut. Puistomiljöössä olivat tuolloin hyppineet ja pyrhähdelleet pääkaupungin koululaiset (kuten olivat tehneet Heikelin johdolla vuodesta 1871 lähtien). Vieläkin aikaisemmin, syksyllä 1872, oli Helsingistä Hämeeseen johtavalla tiellä käyty Suomelan mukaan maamme ensimmäinen ”oikein järjestetty kilpajuoksu” (joka oli kahden nuorukaisen vedonlyöntikisa).¹⁰

Uusi Suometar 22.5.1872.

Miksi Peurunka tultiin siis mieltämään kotimaisen kilpajuoksun ja jopa yleisurheilun kehdoksi? Suomelaan nojaten ihmisjuoksun historiaa olisi ollut mahdollista pitkittää useilla vuosilla.

Ainoana selityksenä näkisin selostajalegendaksi sanotun Jukolan maineen. Tutkimuksellista oretta Suomelan niteessä oli enemmän kuin Jukolan koko tuotannossa, mutta urheiluhistoriallista kirjoittelua hallitsi 1900-luvun pituudelta journalistinen traditio, jossa Jukolan Martin tarinoita ei ollut tapana kyseenalaistaa.

Siihen kirjallisuudenlajiin pyrin juoksuhistoriallani ottamaan etäisyyttä. Peurungan kohdalla nostin esiin "rahvaan omatoimiset kisailut", jollaisten syntyyn sivistyneistö ei vaikuttanut: "Laukaan jääjuoksu lienee tämän perinteen varhaisin tapahtuma, josta mainitaan lehtien palstoilla tulosten kera."¹¹ Tähän muotoiluun Björkman ja Martiskainen edeltävän lainauksen perusteella yhtyivät, ja tekivät Finninkylän ihmisravureista yksin tein yleisurheilijoita.

Keski-Suomen kirjeenvaihtajan huomautus "yhteisestä kansasta" viittasi juuri rahvaaseen. Seuraavaksi osoitan aikaisemman oletukseni vääräksi, eli todistelen, miksi Peurungasta ei pidä puhua edes ensimmäisenä tiedossa olevana rahvaanjuoksuna.

Olutta, raitista huvia ja jokunen susi

Ihmisjuoksun historiani oli jo ennättänyt vähittäismyyntiin, kun tartuin Suomen Urheilukirjastossa Helge Nygrénin kokoelmiin kuuluvaan teokseen *Maantieteeltä maailmanmaineeseen*. Sillä nimellä julkaisi toimittaja Sulo Kolkka 1930-luvulla juoksuhistoriikin, jota olin selaillut Urheilukirjaston tiloissa ennenkin, mutta vasta tällöin noteerasin kirjan väliin liimatun päiväämättömän lehtileikkeen.

Jääjuoksua muisteli yli 80-vuotias silminnäkijä, maanviljelijä Nestori Tammenoksa. "Itse kilpailun järjestivät alun perin ruotsalaiset olutherrat", hän haasteli. "Peurungan rannalla oli silloin oluttehdas ja tehtaan hoitaja oli nimeltään Palmegrehn [*sic*] sekä tehtaan kirjuri Lahtelin ja näiden kahden herran keksintöä oli koko kilpailu." Tammenoksa oli tuolloin ollut vain kuusivuotias, mutta vaarinakin hän vahvisti Keski-Suomen kevennyksen, jonka mukaan "sukka lentää sujahti" miespuolisen osanottajan jalasta. "Vaikea siinä liukkaalla jäällä oli juosta ja se sukan putoaminen herätti meissä katsojissa suurta riemua," vanhaisäntä tarinoi.

Laukaan oluttehdas sijaitsi Finninkylän vastarannalla ja sen mainitsi paikallishistoriassaan myös Pertti Kuokkanen. Suullisen perimätiedon mukaan juoksun olisi ideoinut joko panimomestari tai nimismies. Näistä vaihtoehtoista Kuokkanen kallistui kaljalaitoksen kannalle, koska maaliskuun 1878 lehtijuttu vihjasi nestemäisiin palkintoihin. (Lyhytikäisen panimon ruotsinkielinen – ei siis ruotsalainen – perustaja oli Otto Palmgrén, ja nimismies oli aluksi yhtiökumppani, lopulta sabotööri.)¹² Joitakin vuosia Kuokkasen kirjan jälkeen ilmestyi Esa Sirosen laukaalaisartikkeli, tai kansatieteellinen pakina, ja Sirosen jututtamat kyläläiset niin ikään tuumailivat tehtaan vastanneen talollisten kanssa kisan järjestelyistä.¹³

Kasautuvien aihetodisteiden varassa hylkään arvaukseni rahvaan omaoimisesta riehasta. Finninkylässä noudatettiin niin sanotun mesenaattikisailun perinnettä, joka suomalaisittain käynnistyi Tampereen puuvillatehtaalla 1860-luvulla. Sitä jatkoi esimerkiksi Sippolan paperitehtaan juhannusjuhla 1876, jolloin ihmiset kilpailivat muun muassa juosten, ja seuraavana kesänä Juuan tehtaan kansanjuhla, joka mahdollisti taidon- näytteet juoksun ohella soudussa ja kivääriammunnassa.¹⁴

Kansanjuhlia organisoitiin paitsi patruunoiden myös sivistyneistön toimesta. Eeva-Liisa Lehtonen on tutkinut yleisten huvien varhaisinta his-

toriaa, ja isomman työnsä pohjalta hän julkaisi 1995 kirjasen kansanjuhlien kilpailullisista ohjelmanumeroista. Kun Lehtonen esitti 1870-luvun ihmiskisailujen muistuttaneen modernin urheilun käytäntöjä, hän vetosi tasan kahteen tapahtumaan, joista toinen oli Peurungan jääjuoksu. "Urheilukilpailut vastasivat ajan vaatimuksia tavallisen väen raittiista vaihtoehtohuveista ja järkevästä vapaa-ajan käytöstä", turkija linjasi.¹⁵ Sirosen huomio kiinnittyi puolestaan kyläjuoksun kellonlyömään, iltakuuteen. Se oli perinteisessä katsannossa "pyhäpäivän päättymishetki, jolloin tällainen maallisempi tempaus jo uskallettiin panna pystyyn".

Tutkimuksellisia näkemyksiä Finninkylän harrasteista horjuttaisin aikalaiskommentilla. *Keski-Suomen* toimitusta lähestyi huhtikuussa 1878 "Kuntalainen", joka julisti kirjoittavansa lukuisten seurakuntalaisten kehotuksesta, ja koska tätäkään palautetta en tavoittanut juoksuhistoriaa laatiessani, jäljennän siitä laajoja otteita.

"Nyt eivät varmaankaan ole kuntamme kuulumiset aivan yleistä laatua, koskapa täältä kerrotaan Keski-Suomen 26 n:rossa uutinen, jota ei vielä tähän saakka ole nähty eikä kuultu näin pohjolan perillä. Tarkoitamme noita "kilpajuoksujia", jotka ovat pidettyinä viime Rukouspäivän illalla. [...] Ensinki aika, jona ne pidettiin, on aivan sopimatoin ja armollista asetusta vastaan sekä sotii tyyten Kristillissiveellistä tunnetta vastaan."

Nimimerkin mielestä juoksulla tähdättiin "oman voiton pyyntöön". Luonnehdinta on lisätodiste kisan vastuullisen tahon suhteen, ja oluen särpiminen olikin toinen erhe, johon Peurungalla oli syyllistytty. "3:si, sopineeko ja lieneekö terveys hoidolliselta kannalta katsojen mukavaa talvisessa ilmassa suorittaa 355 kyynärän pituinen rata 50 sekunnissa, varsinki naisihmisille." Loppuponnen lainaan kokonaisuudessaan:

"Edellä mainituihin syihin nojaten emme voi millään lailla toivoa että vastaki pidettäisiin samantapaisia huvia. Ystävällinen ja hartain toivomme olisi se, että mainittuiden huvien keksiät vasta hankkisivat yhteiselle rahvaalle senlaisia huveja, jotka eivät loukkaaisi kenenkään siveellistä-tunnetta. Eivätkä millään lailla vivahvaisi luontokappaleilla toimitettaviin kilpajuoksuihin."¹⁶

Samana päivänä, jona "Kuntalaisen" kritiikki julkaistiin Jyväskylässä, porilaisen *Satakunnan* lukijat saivat tutustua Keski-Suomen alkuperäiseen juoksuraporttiin. Sen otti sivuilleen neljä muutakin sanomalehteä, niiden joukossa kaksi pääkaupungin aviisia. Vain Porissa laukaalaiselostukseen tehtiin pieni lisäys: "Kirjoittaja ei mainitse, käytettiinkö ruoskaa kilpailussa, mutta juoksun piti oleman puhdasta ja kaunista."¹⁷

Uutisen leviäminen lehdestä toiseen kertoo jääjuoksun olleen siinä ajassa riittävän kiinnostava kuriositeetti. Tarkoitin nyt ihmisille rajattua juoksukiistaa, sillä sekä *Keski-Suomen* "luontokappaleet" että *Satakunnan* "ruoska" osoittivat nelijalkaisten kilpailuihin. (Kuokkasen mukaan nimi-merkki olisi ollut Laukaan rovasti, ja näin korkean tason hyökkäykseen olisi innostus ihmisjuoksuun sammunut.) "Muuta sen tuoreempaa uutista en tiedä täältä yleisölle ilmoittaa, kuin että *Ihmiskilpailu* tapahtui täällä eilen illalla, hyvin kauniilla ilmalla ja suurella katselijain paljoudeella", jutusteli *Tampereen Sanomien* Teiskon-kirjeenvaihtaja kesäkuussa.¹⁸ Osallistujia tämä kyläkisa houkutteli reilut viisikymmentä, ja koska sama lehti oli huomioinut Laukaan jääjaloittelun, sysäys taisi tulla siltä suunnalta.

Hevosurheilun antamaan täyden palvelun malliin viitailtiin juoksuhistoriaani edeltäneessäkin kirjallisuudessa. Esa Sironen miltei myönsi Finninkylälle "maamme ensimmäisen nykyaikaisen urheilukilpailun" arvon: Peurungan jäällä ennakoitiin "uutta aikakautta – urheilun alati edistyvää, sekunneissa mitattavaa ennätysaika". Myöhemmän polven kyläläiset taas muistuttivat kilpa-ajojen olemassaolosta. "Liekö esikuvana olleet 'rekiravit'", Sironen sai heiltä kuulla. Pertti Kuokkanen selittikin osanottajilta vaaditun "puhtaan ja kauniin" juoksun ravisäännoilla, samoin palkintoja varten asetetut aikarajat. Finninkylän tapahtuma "tuomaristoinen, palkintoinen, pyöreine ratoineen jäällä jne. on peräisin jäällä jo muutamaa vuotta aikaisemmasta senaatin tukemasta jäärata-ajoharrastuksesta", hän päätteli.

Sen näkemyksen vahvistin omassa alaraajatutkimuksessani – häpeäkseeni en vain ollut Kuokkasen tekstiin tutustunut. Mutta raviurheilun rinnalla Kuokkanen esitteli perimätietoa, jonka mukaan ihmiskilpailu olisi-kin ollut edellistalven susijahdin seurausta. "Idea juoksun suorittamisesta on todella saattanut syntyä sudenajosta, mutta miesten ja naisten sarjan jakoa eivät kirjoittajan käyttämät lähteet selvitä."

Mielestäni ei ole samantekevää, johdetaanko ihmisjuoksu susista vai hevosista, ja siksi katsastan jälkimmäisten kilpailukulttuuria tähänastisia kommentaareja tarkemmin.

Suomen oikeasti ensimmäiset juoksijat

Ravisportti oli ennen 1880-lukua ainoa moderni suomalainen urheilumuoto. Ensimmäiset urheilusankarit olivat nelijalkaisia, varhaisin urheilukatsomo seurasi heidän kiitämistään, ja Peurungan keväänä 1878 ilmestyi kaikkien tilastoteosten kotimainen äiti, numeroita tulvinut luotaus hevosurheilun historiaan.¹⁹ Vastaavat tiedot sen vuosisadan ihmisjuoksuista olisivat mahtuneet yhdelle aukeamalle.

Maamme väitetyksi vanhimpaan juoksukisaan mennessä oli yleisiä eli virallisia hevosjuoksuja järjestetty toistakymmentä vuotta. Senaatti kävi hevosjalostuksen nimissä rahoittamaan Hämeenlinnan ajoja 1865, kohta myös Kuopion kilvoitteluja. Jyväskylässä nähtiin ensimmäiset yleiset kilpa-ajot 1872, jolloin soikean radan pituudeksi oli vakiintunut virsta eli noin kilometri, joka kierrettiin talvesta 1875 lähtien kolmeen otteeseen. Askelluksen katsottiin kertovan juoksijan rotuominaisuuksista, minkä

vuoksi hevosilta edellytettiin ”puhdasta” ravia; rikkeet sallittiin tarkoin määrättyyn mittaan asti.

Yksityisissä ajoissa – joita valtio ei avustanut – kilpailumatkan pituus jäi useimmiten kahteen virstaan. Silloinkin rahapalkintoja luovutettiin ennalta ilmoitettujen minimitulosta vaatimusten perusteella, ja vahvistettiin vielä sekin, että käytännössä kaikki juoksut pidettiin näinä vuosina jääradoilla. (Oulunkylässä avattiin sulan maan rata 1884.)²⁰

Pertti Kuokkasen mukaan myös laukaalaisten ”vapaa-ajanviettoon kuuluivat erilaiset kilpailut, jotka 1870-luvulla saivat järjestäytyneitä muotoja ensiksi hevosurheilussa”. Paikkakunnan ilmeisesti ensimmäisiin kilpa-ajoihin kokoonnuttiin talvella 1875–76. Aikalaisreferaattia niistä ei ole säilynyt; mutta syyskäräjillä 1876 ajokiistaan jouduttiin palaamaan.

Vuojärven jäälle radan raivannut laukaalainen sanoi valmistaneensa juoksuväylän pyynnön mukaan ja 50 markan lupaukseen luottaen. Siitä summasta hänelle oli maksettu 31 markkaa. Mutta vastaajan mielestä oli väärin asettaa vain hänet tilille, koska rahat oli määrä koota yhteisvoimin, nähtävästi osanottomaksuina. Todistajana kuultu henkilö muisteli niin sanotun ratarahan olleen 3 markkaa kilpailijalta, ja sitä kautta olisi ravireitin tekijän pitänyt palkkansa saada.

Jutun käsittelyä lykättiin, kunnes seuraavilla syyskäräjillä urheiluskisma raukesi. Tämän todettuaan Pertti Kuokkanen harppasi joulukuun 1878 kilpa-ajoihin. Ne olisivat olleet Laukaan varhaisimmat hevosjuoksut, joista *Keski-Suomi* tiedotti, joten ihmiskisaa olisi selostettu siinä lehdessä ennen rekiraveja. Kuokkanen jätti avoimeksi, oliko Peurungan tapahtuma suomalaisittain neitsytjuoksu; mutta mikäli niin todella oli, silloin ”myös siitä julkaistu urheiluselostus [oli] ensimmäinen ja lajissaan kaikkine ylisanoineen tyyppillinen”. Tämän arvion Esa Sironen näköjään hyväksyi: maaliskuun 1878 juoksuraportti olisi ollut ”tuon ajan kummajaisuutinen”.

Mainitsin jo lyhyesti Helsingin kupeessa 1872 nähdyin vedonlyöntijuoksun. *Morgonbladet* selvitteli sen tapauksen kulkua seikkaperäisellä otteella, ja koko uutisen suomensin juoksututkimukseeni. Suomen kielellä ihmisjuoksun selostajana kunnostautui *Uusi Suometar*, kuten kesälä 1874, jolloin lehti julkaisi Alavuden kansanjuhlista laajan reportaasin. Anonyymi kirjoittaja tuli muiden aktiviteettien kuvailun ohella kertooneeksi, kuinka ”pojat näyttävät jalkojensa nopeutta” ja ”tytötkin juosta repsuttelevat”.²¹

Peurungalla ei siten ole esikoisasemaa edes uutisoinnin suhteen. Närkästyneen kuntalaisen lehtipalaute on sinänsä kiinnostava episodi, mutta silläkin on edeltäjänsä kotimaisen kilpajuoksun historiassa. Raviurheilu oli vetänyt ylleen kritiikkiä yhtä kauan kuin valtionajoja oli organisoitu. Osanottajien terveydestä kannettiin huolta hevostenkin suunnalla, samoin ruoskan tahtiin tapahtuvan harjoittelun tarpeellisuudesta, väkijuomien vapaata käyttöä kilpailuissa kauhisteltiin, ja kenties kiivaimmillaan keskustelu kävi juuri 1870-luvun viimeisinä vuosina.²²

Toisaalla kavahdettiin metsän petoja. Paikallishistorioitsija Kuokkanen olisi silti saattanut tarkistaa lausuntoaan susiajon vaikutuksesta ihmisjuoksuun, jos olisi pannut merkille Laukaan järjestyksessä toiset kilpa-ajot. Niistä informoi *Keski-Suomi* helmikuussa 1878, reilua kuukautta ennen kuin Peurungalla kirmasivat kaksijalkaiset. Tämän kauempaa ei jälkimmäisen jääjuoksun välitöntä inspiraatiota tarvitsekaan hakea.

Laukaan ajopäivän vauhdikkain juoksija oli tamma, joka katkaisi kahden virstan taipaleen 4 minuutissa ja 8 sekunnissa. Voitollisesta suorituksesta myönnettiin 25 markkaa, mutta toiseksi ripein ajaja ansaitsi ainoastaan esinepalkinnon, ja kolmanneksi nopeinta ravuria ei kunnioitettu lainkaan, "kun havaittiin sen olevan viallisen". Osanottajia oli kolmetoista. – Punkalaitumella vietiin läpi "melkeen lapsimainen kilpa-ajo", johon ilmoittautui "narrimaisesti" kaksitoista hevost miestä; yhtä syrjäisen Artjärven ajot taas vetivät kansaa niin "että jää jo oikein rusahteli".

Hevoset juoksivat helmikuussa Jyväskylässäkin. Se oli sikäläisen hevosystävien seuran koitos, jota senaatti ei siis sponsoroanut, ja jonka numeraalinen anti tallentui edellä nähtyyn taulukkoon. (Valtionajoissa oriit ja tammot kisailivat omissa sarjoissaan, joten Kuokkasen ihmettelemä ihmisjuoksun sukupuolijako selittyy sekin hevosurheilulla.) Jyväskylällä näyttäytyi kaksi laukaalaisravuria ja yhteensä 31 urheilijaa hamuili voittajalle varattua 200 markan rahasummaa. Seuraava lainaus kumpuaa ajoja saatelleesta päivällispöydästä:

"Hevosystävien seuran esimies, lehtori Pesonius, esitti maljan lääninimme herra Kuvernöörille, johon maljaan kuvernööri vastasi ja lausui ilokseen huomanneensa, että hevoset Jyväskylän seudussa ovat edistyneet paljon, ja koska useampi seuran jäsen on lausunut toiveensa ruunun siitos-oriiin tälle seudulle saamisesta, niin hän

nyt, kun hänellä on kaksi kruunun siitos-oritta, antaa toisen niistä Laukaan seurakuntaan talolliselle Riipiselle.”²³

Kun ihmisjuoksut tyrehtyivät Laukaalla ensikokeiluun, hevosjuoksun tulevaisuus paikkakunnalla varmistui vuoden lopulla. Joulukuussa 1878 pidettiin seuraavat ravit ja perustettiin Laukaan hevosystävien yhdistys. ”Juoksu olisi onnistunut paremmin, jollei sopimatoiminta olisi estänyt saamasta rataa kuntoon semmoiseen kun kilpa-ajo vaatii.”²⁴

Vuosisadan umpeutuessa oli ihmisurheilukin asettunut maahan, ja silloin osattiin myös kaksijalkaisten kilpailuja oikeuttaa rodunjalostuksella, eli kelvollisten siittäjien seulonnalla. Siihen tarpeeseen oli Finninkylässä riittänyt oluella ryyditetty hauskanpito.

Mitä Peurunka opettaa?

Peurungan kevätjäältä käynnistynyt kertomus kantaa toivoakseni yksittäisen kilpailun ja juoksu-urheilun yli. Päällimmäisin opetus – toisin sanoen varoitus – lienee siinä, miten huokeasti urheiluhistoriaa on voitu tulkita: Martti Jukolan humoristisesta alaviitteestä sai alkunsa harvinaisen elinvoimainen tarina kaikkien aikojen ensimmäisestä suomalaisesta juoksukilvastusta. Näkemys omaksuttiin yhtä mieluusti journalistisessä kuin tutkimuksellisessakin tekstissä, ja näin kävi ennen kuin muinaisjuoksuista oli tehty minkäänlaista perustutkimusta.

Laukaan ihmiskisa on myös oksastettu ”yleisurheilun” historiaan. Se on nähty esimerkkinä 1800-luvun rahvaan ”järkevästä vapaa-ajan käytöstä”, kuten yllä ehdotettiin, ja sen hevosmainen syntyperä voidaan yhä sivuuttaa, kuten Suomen Urheiluliiton historiakirjassa tapahtui. Näitä pinttymisiä en ehkä kykene kaatamaan, mutta kertaan nyt keskeiset havainnot Finninkylän liepeiltä.

Peurungan jälle ei kyhätty yleisurheilukilpailuja. Siellä ei todistettu Suomen ensimmäistä kilpajuoksua tai maamme varhaisinta ihmisjuoksua. Peurungalla ei kisailtu rahvaan aloitteesta, lehtiraportti ei ollut lajissaan ensimmäinen, eikä ihmiskilpailun idea suinkaan tullut susijahdistista. Sanomalehden uutisoimana kaksijalkaisten jääjuoksuna Peurungalla ei välttämättä ollut edeltäjiä, mutta koska talvisajan ravit tunnettiin entuudestaan

Keski-Suomi 18.12.1878.

kautta maan, liian uskaliaasta olisi väittää, että ihmiset eivät toisaalla jo olisi kamppailleet juoksujalkaa jäisellä alustalla.

Yhtään historiallista aspektia en pyrähdyksestä erota, mistä huolimatta legenda voi hyvin uudellakin vuosituhannella. Urheilukirjoittelun perinteisimpiä tehtäviä on ollut kantatapahtumien ikuistaminen, ja niin jaloa hanketta eivät tutkimukselliset linjaukset huojuta. Ruotsista on silti osoitettavissa menneisyyden uudelleenkirjoituksen tuokio. Historioitsija Henrik Sandblad kumosi taannoin myytiksi ja legendaksi kutsumansa uskomuksen kesän 1881 (tai 1880) kilpailuista Tukholman tuntumassa. Ne olisivat vauhdittaneet "yleisurheilun" juurtumista Ruotsiin, mutta lehtiä lukemalla Sandblad ajoitti läpimurroksi katsotun mittelön toukokuuhun 1882. "Myytti kestää huonosti kohtaamista todellisuuden kanssa", hän laushti. – Kyse ei ollut modernista yleisurheilusta, kuten Sandblad tarkensi: ohjelmassa oli painojen nostelua, ilmeisesti painia ja köydenvetoakin.²⁵

Ruotsalainen revisio oli sikäli mutkaton, että tutkijalla oli tarjota tarun tilalle niin sanottujen primäärilähteiden tunnustama merkkirapaus, ja mikä vähintään yhtä tärkeää, hevosia ei siihen versioon sorkettu.

Eläinten asema urheilututkimuksessa on edelleen uhanalainen, vaikka 2000-luvun urheilusosiologisen antologian avasi kukkotappeluartikkeli.²⁶ Sen kirjoituksen jäljiltä urheilu voitiin hahmottaa tulkintoja kutsuvaksi tekstiksi, ja samalla oli lupa ohittaa kysymys siitä, kuinka monta jalkaa

kilpailijalla mahdollisesti oli, tai etenikö ottelu lihasvoimien vai poltto-
moottorin varassa.

Hevosurheilun syrjintä jatkuu toistasataa vuotta Peurungan ihmisra-
vin jälkeen. Liikuntasosiologian emeritusprofessori on vähätellyt ravikil-
pailuja "ajokkiurheiluna", ja kun ihmisjuoksuun erikoistunut toimittaja
poikkeuksellisesti julkaisi jutun laukkahevosesta, hän teki heti tiettäväksi,
että ei ollut ikinä käynyt ravitapahtumassa.²⁷

Edellisten sivujen oikaisuille ja täsmennyksille en siis vaadi yleistä
hyväksyntää. En edes uskottele lausuneeni viimeistä sanaa Finninkylän
ihmiskisasta. Douglas Booth muistutti mainitussa monografassaan paitsi
mytologioiden sitkeydestä myös menneisyyttä koskevien "faktojen" ongel-
mallisesta luonteesta. Objektiivinen ote on historiantutkijan ulottumat-
tomissa; näennäisesti kiistattominkin toteamus voidaan nakertaa puhki;
kaikki palautuu subjektiivisiin rajauksiin ja määritelmiin.

"Tosiasiaväittämät ovat loppujen lopuksi *väitteitä*. Ne sisältävät
lukuisia kyseenalaisia ratkaisuja. Väitteen esittäminen edellyttää jo
käsitystä siitä, että väite on sanomisen arvoinen ja että se on ehkä
enemmän sanomisen arvoinen kuin tietyt muut väitteet."²⁸

Radikaali sitaatti tulee historioitsija Boothin sijaan kirjallisuudentutkija
Terry Eagletonilta. Kuten tohtori Martti Jukolan perinnön vaalijat tie-
tävät, jännittävin urheiluhistoria noudattelee mieluummin viihdekirjal-
lisuuden kuin tieteellisen tutkimuksen käytäntöjä. Menneisyys rakentuu
anekdootteja kansien väliin kokoamalla, toisinaan tekstit kinastelevat kes-
kenään, ja jos tosiasioina tyrkytetyt näkemykset eivät käy yksiin vakiintu-
neen ymmärryksen kanssa, sen pahempi tosiasioille.

Omien väitteideni horjuttajia odotellessa lainaan vielä kerran maa-
kunnan lehteä: "Tähän päätän pännäni juoksun."²⁹

Lähdeviitteet

- 1 Erkki Vettenniemi, *Joutavan juoksun jäljillä. Kestävyysjuoksun varhaisvaiheet Suo-
messä*. Helsinki: SKS 2006, s. 51–52, 135, 138.
- 2 Douglas Booth, *The Field. Truth and Fiction in Sport History*. London – New
York: Routledge 2006, s. 123–126; W. H. R. Rivers, *Medicine, Magic and Religi-
on* (1924). London – New York: Routledge 2006, s. 120.

- 3 Elämäkerran mukaan sanonta oli talvisodan aattona omaksuttu sepite, jonka oli määrä "kohottaa suomalaisten yhteishenkeä". Ossi Viita, *Hymyilevä Hannes. Työläisurheilija Hannes Kolehmaisen sankaruus porvarillisessa Suomessa*. Helsinki: Otava 2003, s. 334–335. Vastalauseista, ks. *Juoksija* 8/2003, s. 58; *Yleisurheilun Kuvalehti* 2/2006, s. 4. Pääministerin juhlapuheesta, ks. www.vn.fi/ajankohtaisia/puheet/puhe/fi.jsp?oid=213787. Ks. myös www.fi.wikipedia.org/wiki/Hannes_Kolehmainen. (Tarkistettu 20.3.2008.) – Tai kenties Suomi "juostiin ja heitettiin" maailmankartalle? Olli Mäkinen, *Samalta viivalta? Eettiset kysymykset urheilussa*. Helsinki: Kirjapaja 2007, s. 135–136. Vrt. sama, 35, 150.
- 4 Martti Jukola, "Rata- ja kenttäurheilu". Teoksessa Jukola (toim.), *Urheilun pikku jättiläinen. Ohjekirja nuorille urheilijoille, tietokirja kaikille urheiluharrastajille*. Porvoo – Helsinki: WSOY 1945, s. 221. Myöhemmistä maininnoista, ks. Vettenniemi 2006, 399 viite 131. – Harvinaisen tunnollisen harrastelijahistorioitsijan mukaan "lienee mahdotonta luotettavasti määrittää, mikä oli ensimmäinen suomalainen kilpajuoksu kelloa vastaan"; mutta Laukaan jääjaloitteluja "pidetään koko maan ensimmäisinä järjestettyinä juoksukilpailuina". Jorma Rahkonen, *Lähetään taas pullistelemaan. Saarijärven Pullistus 1905–2005*. Saarijärvi 2005, s. 21.
- 5 *Keski-Suomi* 30.3.1878; *Keskisuomalainen* 10.1.1941; *Urheilu* 30/1944, 2. Kaikki lainaamani 1800-luvun lehdet on digitoitu (ks. www.digi.lib.helsinki.fi).
- 6 Pertti Kuokkanen, *Laukaan historia III. Kunnallishallinnon uudistamisesta 1950-luvulle*. Laukaa 1983, s. 513–517. Saman kirjoittajan mukaan se oli samalla kenties Pohjoismaiden ensimmäinen juoksukisa. *Laukaa–Konnevesi* 6.4.1978.
- 7 Vettenniemi 2006, 49–50, 364, 376. Vrt. Risto Karasmaa, *Suomen yleisurheilu 1878–1899*. Espoo 1992, s. 6.
- 8 Kenth Sjöblom, "Autonominen olympiamaa". Teoksessa Vesa Tikander ja Ossi Viita (toim.), *Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia*. Helsinki: WSOY 2007, s. 10; Mäkinen 2007, s. 50.
- 9 Ingmar Björkman ja Seppo Martiskainen, "Suomen Urheiluliiton historian alkuvaiheet". Teoksessa Martiskainen (toim.), *Suomi voittoon – kansa liikkumaan. Suomen yleisurheilun 100 vuotta*. Helsinki: Yleisurheilun Tukisäätiö 2006, s. 24; Antti Arponen, "Yleisurheilun toimintaedellytykset", sama, s. 113; Matti Hannus, "Kotimainen kilpailutoiminta", sama, s. 175. – Toimittaja Arponen on sijoittanut "ensimmäiset yleisurheilukilpailut" myös Peurungalle. Antti Arponen, *Luistinsuurasta Lummiiksi. Lappeenrannan Urheilu-Miehet 1906–2006*. Lappeenranta: Karjalan Kirjapaino 2006, s. 31. Ks. myös Heikki Kantola, *Valmennuksen jalanjäljet. 100 vuotta suomalaista urheiluvallennusta*. Helsinki: Suomen Urheilumuseosäätiö 2007, s. 71, 74.
- 10 Näistä tapahtumista, ks. Vettenniemi 2006, s. 91–93, 129–132.
- 11 Sama, s. 135.
- 12 Nimismiehelle luettiin kuolemantuomio tehtaan vuonna 1883 tapahtuneen tuhopolton vuoksi. Vakuutusraha olisivat kuuluneet hänelle; mutta tuomiota ei sentään toteutettu. Panimo oli avattu 1875. Kuokkanen 1983, s. 274–277.

- 13 Esa Sironen, "Kylän nopein mies". Teoksessa Sironen ym. (toim.), *Urheilukirja*. Tampere: Vastapaino 1992.
- 14 Tampereesta, ks. Vettenniemi 2006, s. 133; Sippolasta, ks. *Uusi Suometar* 2.8.1876; Juaasta, ks. sama 8.8.1877.
- 15 Eeva-Liisa Lehtonen, *Sporttituulia kansalle. 1800-luvun kilpaurheilun alkulähteitä*. Lahti: Hiihtomuseo 1995, s. 55–56.
- 16 *Keski-Suomi* 6.4.1878.
- 17 *Tampereen Sanomat* 2.4.1878; *Uusi Suometar* 3.4.1878; *Satakunta* 6.4.1878; *Vaasan Sanomat* 15.4.1878; *Suomalainen Virallinen Lehti* 16.4.1878.
- 18 *Tampereen Sanomat* 25.6.1878 (lisälehti).
- 19 J. A. Wegelius, *Tilastollisia tauluja kilpa-ajoista Suomessa vuosina 1862–1877*. Turku 1878.
- 20 Erkki Vettenniemi, *Suomalaisen urheilun synty. Ravisportti 1800-luvulla ja sen vaikutus ihmiskilpailuihin* (ilmestyy 2008), luku II.
- 21 Vettenniemi 2006, s. 91–92; *Uusi Suometar* 28.8.1874 (lisälehti).
- 22 Vettenniemi 2008, luku II.
- 23 *Keski-Suomi* 23.2.1878. Punkalaitumesta, ks. *Uusi Suometar* 14.2.1876; Artjärvestä, ks. sama 21.2.1877.
- 24 *Keski-Suomi* 4.1.1879.
- 25 Henrik Sandblad, "1880-talets idrottstävlingar på Sannahed. Legend och verklighet". Teoksessa Jan Lindroth (toim.), *Idrott, historia, och samhälle 1984*. Stockholm: Svenska idrottshistoriska föreningen 1984.
- 26 Clifford Geertz, "Deep Play. Notes on the Balinese Cockfight" (1975). Teoksessa Eric Dunning ja Dominic Malcolm (toim.), *Sport. Critical Concepts in Sociology. Volume 1. Approaches to the Study of Sport*. London – New York: Routledge 2003. Ks. myös Booth 2006, s. 199–200. – Tätä juttua 17. helmikuuta 2008 hioessani Afganistanista saapunut uutinen kertoi koiratappelukatsomoon kohdistuneesta terrori-iskusta. Sitäkään välikohtausta ei tarvitse jättää vain politologiien tai orientalistien analysoitavaksi.
- 27 Kalevi Heinilä, *Terve sielu terveessä ruumiissa?* Jyväskylä: Kopijyvä 2001, s. 120; Matti Hannus, "Scabiscuit oli laukkaratojen kuningas". *Juoksija* 7/2007.
- 28 Booth 2006, s. 26–31; Terry Eagleton, "Johdanto. Mitä kirjallisuus on?" Suom. Tuulevi Ovaska. Teoksessa Eagleton, *Kirjallisuusteoria. Johdatus*. Toinen, uudistettu painos. Tampere: Vastapaino 1997, s. 24–26.
- 29 *Keski-Suomi* 1.7.1876.